

PRVNÍ SJEZD ČESKOSLOVENSKÝCH PSYCHOLOGŮ

Československá psychologická společnost při ČSAV uspořádala ve dnech 14. až 16. prosince 1961 v místnostech hotelu International v Praze I. sjezd československých psychologů. Sjezd byl zaměřen na řešení aktuálních metodologických otázek psychologie. Více než 350 účastníků — psychologů, pedagogů, filosofů, fyziologů a lékařů — sledovalo se zájmem 36 referátů o základních ideologických a metodologických otázkách psychologie i o problémech současného základního i aplikovaného výzkumu. Účastníci sjezdu vyslechli i některá konkrétní sdělení o provedených výzkumech i o plánovaných výzkumných projektech.

Českoslovenští psychologové se na sjezd připravovali dlouholetou pečlivou prací. Přípravou pro sjezd byla první celostátní konference čs. psychologů, uspořádaná Psychologickou laboratoří SAV ve spolupráci s Komisí pro psychologii při ČSAV v listopadu 1957 ve Smolenicích; na této konferenci byla navržena opatření pro uplatňování psychologických poznatků v oblasti výroby, výchovy i zdravotnictví. Druhá celostátní konference, která se konala v Praze v říjnu 1959, ukázala rozvoj práce čs. psychologů ve všech důležitých oblastech naší společenské praxe a byla plně ve znamení nástupu do III. pětiletého plánu. Kromě těchto konferencí předcházela sjezdu i řada jiných celostátních, oblastních i místních seminářů a pracovních porad, z kterých jmenujme alespoň celostátní pracovní poradou zdravotnických psychologů v Praze 1958, poradou ekonomických psychologů s předními pracovníky průmyslu v Praze 1960, celostátní seminář o problémech profesionální orientace v Bratislavě 1960 aj.

Jednání I. sjezdu čs. psychologů se konala vesměs v plenárních zasedáních a všichni účastníci tak mohli vyslechnout přednesená sdělení a vyjádřit před nejširším fórem své stanovisko k uplynulé etapě i k perspektivám dalšího rozvoje československé psychologie.

Sjezdová jednání zahájil prof. dr. **Jan Doležal**. Uvítal účastníky jménem ústředního výboru Čs. psychologické společnosti při ČSAV, jménem VI. sekce ČSAV, jménem sekce společenských věd SAV a pozdravil sjezd také jménem výboru Společnosti pro studium vyšší nervové činnosti.

Vyzvedl význam sjezdu, který se konal pod dojmem perspektiv obsažených v programu, jenž byl vytyčen na XXII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Při rozvoji beztrždní společnosti vzájemně si rovných lidí, žijících šťastným a plným životem činnorodé aktivity, bude hrát významnou roli věda. Také psychologii připadnou v etapě budování komunismu četné úkoly, a to zejména ve třech oblastech: 1. Při vědeckém rozpracování zásad správné výchovy, 2. při zavádění nové techniky v průmyslu, 3. při zkvalitňování péče o zdraví člověka. Sjezd má ukázat, jak je naše psychologie pro plnění těchto úkolů připravena, zda má dostatečný výzkumný předstih před praxí a zda je dostatečně připravena po stránce metodické. Prof. Doležal poukázal na některé nedostatky, které brzdí rozvoj naší práce. Nepodařilo se zatím vybudovat komplexní psychologické pracoviště na půdě ČSAV a není ani dostatek psychologického dorostu. Vědecká práce je bržděna též některými obtížemi metodickými. Psychologie je vědou přírodní i společenskou a musí využít metod, které se užívají v obou těchto vědních oblastech. Dochází často k chybám, že se zdůrazňuje nebo i absolutizuje buď aspekt společenský nebo aspekt přírodovědný. Ujasnění základních metodologických otázek patří k prvořadým úkolům naší psychologie. Velmi často klade praxe před psychology úkoly, které jsou větší než nosnost současné vědecké teorie. Psychologové se proto uchylují často k řešení dílčích konkrétních úkolů a objevují se sklony uplatňovat jednotlivou metodiku jako základ veškerých psychologických metod. Právě metoda je prubířským kamenem vyspělosti vědy. Pro I. sjezd čs. psychologů byly proto zvoleny metodické otázky jako hlavní téma. I když všechny otevřené metodické otázky nebude možno na sjezdu vyřešit, je třeba začít se vši zodpovědností s jejich řešením. Objasnění metodologických otázek bude důležitým krokem k dalšímu vývoji marxistické psychologie, která musí svým podílem přispět k výstavbě komunismu.

Hlavný sjezdový referát přednesl **VI. Tar- dy** na téma *Aktuální teoretické a metodologické otázky psychologie*. V první části referátu pojednal o filosofických základech psychologie a o jejím vztahu k přírodním a společenským vědám. V další části se zabýval perspektivami a úkoly psychologie v etapě přechodu od socialis-

mu ke komunismu hlavně při utváření osobnosti komunistického člověka. Prof. Tardy poukázal na materialistické tradice čs. psychologie a požadoval další rozvoj spolupráce mezi psychology a fyziology vyšší nervové činnosti. Biologický základ psychiky je ovšem širší než vyšší nervová činnost, i když tato má v organismu nejvyšší regulační funkci. Psychologie není však jenom vědou biologickou. Rozdíl mezi psychikou zvířete a člověka je zejména v tom, že duševní činnost člověka není vyvolávána jen biologickými potřebami.

Prof. Tardy se přimlouval za plné využití kybernetiky v materialistické psychologii. Konstatoval určité opoždění naší psychologie z tohoto hlediska. Přestože kybernetika nevznikla na půdě dialektického materialismu ukazuje se, že má úzký vztah k materialistické teorii odrazu. Umožňuje pomocí strojů hmotně modelovat psychické děje a otevírá nové perspektivy pro spolupráci různých vědních odvětví.

Biologická forma pohybu hmoty se neredukuje na fyzikální formu pohybu, právě tak jako se vědomé a společenské formy pohybu neredukují na pohyb fyziologický. Z toho vyplývá samostatnost psychologie jako vědního odvětví; to ovšem neznamená naprostou nezávislost a oddělenost psychologie od biologie a fyziologie vyšší nervové činnosti. Zásadní oddělování souvisejících vědeckých disciplín je přežitkem metafyzického způsobu myšlení a vede dosud k neplodným sporům. Dialektika učí, že každý předmět má mnoho stránek. Je třeba je poznávat různými metodami. Je proto nesprávná snaha absolutizovat jednu metodu jako jediné správnou; stejně však je nesprávná teze o rovnocennosti metod.

V další části svého referátu se prof. Tardy zabýval vlastnostmi jednotlivých metod z hlediska cíle zkoumání i konkrétních stadií výzkumu a charakterizoval vlastnosti dialektické metody. Doporučil též vhodné a adekvátní užívání statistických metod. Bylo by však omylem se domnívat, že výzkum v psychologii musí vždy být jen prověřováním statisticky testovatelné hypotézy a že by logická příprava experimentu se vyčerpávala pouze plánováním pokusů. V některých případech je dokonce použití určitých kvantitativních metod nemístnou pseudoexaktností, které uniká podstata problémů. Zásada konkrétnosti vyžaduje, aby psychologická měření byla ověřována a prováděna v závislosti na místě, čase a dalších okolnostech. Z toho vyplývá význam vývojového studia psychických jevů.

Stanovení cíle a vývoje společnosti a vlastností komunistického člověka je věcí vědeckého komunismu a nikoliv úkolem psychologie. Normativní výčet vlastností komunistického člověka je pro socialistickou psychologii cílem, kterého má být dosaženo. Úkolem psychologie je nyní zkoumat předpoklady k dosažení těchto vlastností.

Druhý hlavní referát na téma: *Metodologické problémy základního výzkumu v psychologii* přednesl D. Kováč. V úvodu nastínil, jak psychologie může bezprostředně přispívat k rozvoji výrobních sil a k formování společenského vědomí. Dále rozlišil základní a aplikovaný výzkum. Zatímco základní výzkum hledá nové zákonitosti, které nelze vysvětlit na základě dosavadních poznatků, aplikovaný výzkum usiluje o rozpracování a využití získaných poznatků. Hranice mezi nimi jsou však pohyblivé. Hybnou silou rozvoje věd je základní výzkum. V psychologických pracích dochází velmi často k prolínání základního a aplikovaného výzkumu; dokonce někdy bývají spojovány i s rutinní praxí či s osvětovou činností.

Psychologický výzkum je charakterizován syntetičností. Těžiště výzkumu se stále více přesouvá z jedince na kolektiv výzkumných pracovníků. Hlavní metodologický důraz položil D. Kováč na experimentální metody, které nejlépe splňují předpoklady vědeckého bádání, protože umožňují kontrolu podmínek a jejich systematické variace. Psychologické vědy se rozvíjejí pomocí experimentálních metod, ale neomezují se pouze na ně. Referent se dále zabýval otázkami formulování hypotéz v psychologickém výzkumu a plánováním pokusů. Poukázal též na nedostatek informovanosti našich psychologů o výsledcích, dosažených v cizině, i na nedostatečnou znalost příbuzných vědních odvětví. V závěru zdůraznil, že rozvoj psychologického výzkumu je těsně spjat s řešením úkolů, vyplývajících z potřeb naší socialistické společenské praxe.

Na závěr prvního půldne sjezdových jednání byly předneseny ještě 2 referáty s filosofickou tematikou. J. Cvekl pojednal *O biologických a sociálních faktorech v psychologii*. Zabýval se postavením psychologie mezi vědami biologickými, společenskými a filosofickými. Žádná z těchto věd nevyčerpává problematiku psychologie. Vyslovil názor, že psychologie zůstane mnohem těsněji spojena s filosofií než s jinými vědami. Psychiku považuje za zvláštní souhru jevů biologických a společenských. J. Cvekl kritizoval biologický i sociologický redukcionismus v pojetí psy-

chiky a vyzvedl význam dialekticko-materialistického pojetí pro určení předmětu psychologie i pro stanovení základních úkolů, které před námi stojí. Závěrem zdůraznil význam psychologie pro vytváření vědeckého světového názoru.

O metodologických důsledcích společenské determinace psychiky hovořil J. Janoušek. Na začátku svého referátu vymezil pojmy společenského a individuálního vědomí. Společenská determinace psychiky není jednoduchým promítnutím společenského vědomí do vědomí jednotlivce. Základem společenské determinace je objektivní začlenění jednotlivce do společenských a ekonomických vztahů a jeho praktická činnost v rámci těchto vztahů. V další části referátu se zmínil také o možnosti přehodnocení a využití některých metodik sociální psychologie.

Diskuse k těmto referátům byla velmi živá. J. Linhart poukázal na možnost rozporu mezi četnými dílčími metodikami ve vědecké práci a obecnou vědní metodologií. Může dojít k situaci, kdy určitá metodika, která byla velmi užitečná v určitém stadiu vývoje vědy, se může stát později brzdou. I. Šípoš ukázal na problému zkoumání zrakové ostroty, jak je nutná integrační součinnost řady vědních odvětví. M. Břicháček vyslovil názor, že z hlediska přínosu vědeckého výzkumu je rozhodující jednak to, zda se podaří vybrat základní výzkumný problém, jednak to, jakým způsobem bude pokus interpretován. Nejdůležitější práce psychologa začíná až po statistickém zpracování výsledků pokusu. J. Doležal upozornil na to, že základní psychologickou metodou je pozorování a rozbor podmínek vzniku a průběhu psychologických jevů: experiment je v podstatě jen určitou formou pozorování. Člověk v laboratorní situaci je ovlivňován celou svou minulou zkušeností a svou současnou situací; bylo by iluzí se domnívat, že laboratorní experiment v psychologii může být tak exaktní jako experiment v biologii nebo ve fyzice. Zároveň upozornil na velký význam genetické metody pro psychologii. E. Holas rozvíjel názor, že společenský pokrok není vždy totožný s pokrokem vědeckým. Na nebezpečí, plynoucí z nedostatečné znalosti statistických metod, upozornil V. Břicháček.

První část odpoledního zasedání byla věnována metodickým problémům psychologie ve zdravotnictví. R. Konečný přednesl referát na téma: *Některé aktuální problémy teoretické základny výzkumu ve zdravotnické psychologii*. Základní metodologické problémy psychologie ve zdravotnictví jsou tytéž jako ve všech lékařských oborech. Úkolem medicíny a zdravotnic-

ké psychologie je prevence nemocí. Proto je třeba studovat nejen příčiny onemocnění, ale i sledovat odolnost organismu vůči škodlivinám a navrhnout metody a opatření ke zvýšení odolnosti a obratnosti člověka. Nová medicína pohlíží na nemocného člověka celého, nikoliv na ojedinělé příznaky choroby. Nemoc je stálý dynamický proces; důraz na osobnost nemocného však nemá vést ke ztrátě pozornosti pro chorobné symptomy a syndromy. Autor upozornil na přecenění psychologických faktorů při vzniku nemocí, které plyne ze zvýšeného zájmu o člověka (příkladem je pojetí interpersonálních vztahů u Sullivana a dalších autorů). Vědecký přístup k problematice metodologických zásad výzkumu ve zdravotnické psychologii nesmí vidět jednotlivé problémy izolovaně, ale musí současně sledovat osobnost pacienta, chorobné příznaky či nozologické jednotky, životní prostředí pacientovo (v nemocnici i mimo ni), vztah zdravotnických pracovníků k pacientovi i vzájemný vztah pacientů mezi sebou. Pro ilustraci rozvedl podrobněji některé metodologické problémy psychoterapie.

Didakticky výstižný referát přednesl J. Srnec na téma *Důraz na »jednotlivý případ« v klinickém výzkumu*. V první části svého sdělení se zabýval problémem kladení nových hypotéz ve vztahu k tradiční metodologii. Se zaostáváním metodologie při současném rozvoji klinické praxe souvisí i to, že mnozí psychologové i lékaři pochybují o možnosti zcela vědeckého přístupu k řešení klinických problémů a nevyužívají dostatečně metod matematické statistiky. V klinické praxi vznikají nové problémy, které si vyžadují nových hypotéz a k jejich ověřování se nehodí tradiční experimentální modely. Autor poukázal na některé nedostatky extenzivního výzkumu. Tento výzkum ve své podstatě modeluje statistické vlastnosti a nikoliv procesy; nezachycuje složitou interakci mezi vnitřními a vnějšími podmínkami, nehodí se ke studiu interpersonálních vztahů a zanedbává variabilitu výsledků. Pro řešení základních klinických problémů je výhodnější takový způsob hromadného pozorování, při němž se získává množství informací o každém jednotlivci. V současné době se krystalizují dva významné výzkumné modely. V prvním se ponechává více místa pro uplatnění variability v oblasti podnětů, a to buď v přirozených situacích (Brunswikův reprezentativní projekt) anebo v záměrně navozených pokusech. V druhém »stochastickém« modelu se sleduje variabilita určitých znaků u téhož jedince v časovém průběhu.

Druhá část odpoledního zasedání prvního sjezdového dne byla věnována aktuálním problémům výzkumných metod v oblasti pedagogické psychologie. **V. Chmelař**, promluvil na téma *Aktuální problémy výzkumných metod v oblasti pedagogické psychologie*. V první části svého referátu se soustředil na některé gnoseologické problémy. Z hlediska principu marxistické metodologie nevyhovuje dosavadní forma laboratorního experimentu prováděného za zjednodušených podmínek pro řešení řady problémů pedagogické psychologie. Ani přirozený experiment nemožňuje někdy proniknout dosti hluboko k podstatě psychologických jevů, které se uplatňují ve výchovném a vyučovacím procesu. Také pouhé pozorování nevystačí samo pro potřeby pedagogické psychologie. Prof. Chmelař zdůraznil nutnost vypracovat nové speciální metody výzkumu, které by byly plně v souladu s požadavky marxistické dialektické metody.

V druhé části svého referátu se zabýval prof. Chmelař speciálními problémy výzkumných metod pedagogické psychologie. Základní výzkum v této oblasti není rovnoměrný. Mezi nejnaléhavější úkoly pedagogické psychologie patří výzkum zákonitostí rozvíjení schopností, vytváření nových vlastností a formování nového člověka v komunistické společnosti v procesu výchovy. Metodická nesnáze při řešení tohoto úkolu spočívá hlavně v tom, že vývoj osobnosti je multifaktoriálně podmíněn. V závěru svého referátu se prof. Chmelař zabýval problémy výzkumných metod v oblasti psychopedagogické diagnostiky a prognostiky.

Současnými metodologickými problémy pedagogické psychologie se zabýval **J. Linhart**, který upozornil na potřebu vyjasňování teoretických východisek a postupů při řešení výzkumných úkolů. Podal přehled problémů, k jejichž řešení přispívá pedagogická psychologie v souvislosti s přestavbou naší vzdělávací soustavy a konstatoval, že tento přístup je zatím neuspokojivý. Tento nedostatek má dvě příčiny. První příčina souvisí s vymezením základních otázek výzkumu; druhá pak souvisí s metodickou úrovní jejich řešení. Pedagogická psychologii škodí plochý empirismus, který vede k povrchnímu zobecnování zkušeností z vyučovací a výchovné praxe. Ke zkoumání důležitých vztahů procesu učení a duševního vývoje dítěte je výhodné volit experimentální metody, které by mohly být prováděny výzkumnými skupinami psychologů, pedagogů, fyziologů, pediatriů a jiných badatelů. Běžně používané metody statistického zpracování

je nutno doplnit metodami novými, které odpovídají současné světové úrovni. V souvislosti s tím nastínil prof. Linhart problematiku využití vyučovacích strojů v oblasti pedagogické psychologie.

Složitost a šíři metodologické problematiky výzkumu v oblasti pedagogické psychologie ukázal referát **T. Pardela**. Dokázal, že jednostranný přístup k problematice učení, zejména v oblasti paměťových a intelektuálních funkcí, nemůže vést k uspokojivým výsledkům. Teorii učení je nutno spojovat s teorií osobnosti. Je třeba zkoumat osobnost žáka z hlediska celoživotních zkušeností, tedy nejen v laboratorních podmínkách. Těžiště zkoumání nemůže být jenom v prvních dvou desetiletích života člověka, nýbrž je nutno zkoumat podmínky učení i později ve věku, kdy dochází k hlavním životním zátěžím. Nejde jenom o to, jak si žák osvojuje vědomosti a dovednosti, ale i o to, zda je dovede správně využívat. Předmětem studia a zkoumání se musí stát celá osobnost žáka. Pedagogická psychologie se má zabývat též praktickými otázkami, jako je přetěžování žactva, jeho selhání ve škole apod. Znalost zákonitostí procesu učení může vydatně pomáhat i při reedukaci. Současná psychologie má již prostředky, které jí umožňují spojovat psychologii vyučování a výchovy v jeden celek.

Na závěr prvního dne sjezdu promluvil **E. Holas** *O metodologických problémech výzkumu poznávacích procesů ve vyučování*. Podal nejdříve přehled výzkumů v této oblasti u nás i v zahraničí, při čemž se zaměřil na problematiku výzkumu myšlenkových procesů a na osvojování pojmů a zobecnování. Rozebral některé laboratorní experimentální práce a upozornil, že většina z nich představuje zpravidla umělé a izolované situace. Při řešení problémů vývoje poznání ve vyučovacím procesu vyzvedl zejména experimentální školu Elkoninovu, která zdůrazňuje komplexní přístup k této problematice. Používá metody pozorování, pokusného vyučování i laboratorního experimentu v dlouhodobém výzkumu. Ukazuje se, že vývoj poznání je sledem kvalitativně odlišných stupňů, z nichž každý má svůj kvantitativní charakter. Jednorázovým nebo krátkodobým laboratorním experimentem je možno zjišťovat pouze jednotlivé momenty tohoto procesu. Doc. Holas informoval účastníky sjezdu o přístupu k otázkám výzkumu poznávacích procesů na pracovišti olomoucké university.

Diskuse, která se rozvinula po referátech o problémech metod v oblasti peda-

gogické psychologie se zaměřila hlavně na otázky z oblasti teorie učení.

K teorii i k praktickému využití vyučovacíh strojů diskutoval J. Hlavsa, který vyložil principy těchto strojů a vysvětlil způsob programování jejich úkolů. Zároveň upozornil na vznik pracovní skupiny, která se touto problematikou zabývá. J. Exner uvedl řadu metodických poznámek k výzkumu osvojování poznatkových soustav. V. Břicháček upozornil, že učení pomocí vyučovacíh strojů je úspěšnější u jedinců méně nadaných a zároveň poukázal na některá nebezpečí, která se objevila při užití těchto strojů v pedagogické praxi.

J. Čáp zdůraznil význam systematizace dosavadních poznatků pedagogické psychologie a důležitost práce na učebních textech. Zároveň upozornil na nutnost vytvoření a zajištění organizačních předpokladů pro kolektivní výzkumnou práci v této oblasti. O rozvoji výzkumných psychologických metod v podmínkách armády hovořil s. Mikšík. R. Škodová poukázala na zkušenosti s psychoterapií a reedukací osob se změněnou psychikou. Za psychologická pracoviště pedagogických institutů promluvil K. Angelis, který upozornil na nutnost důkladného a vědecky podloženého vzdělání budoucích učitelů v psychologii.

Druhý den sjezdových jednání byl zahájen referáty o aktuálních otázkách rozvoje ekonomické psychologie. Z. Bureš ukázal, jak rozvoj metod analýzy pracovní činnosti vedl ke sblížení teoretických a praktických aspektů ekonomické psychologie. Hlavní zdroje poznatků psychologie práce jsou: a) analýza potřeb společnosti, b) analýza vzájemných vztahů vývoje lidské práce a psychologických podmínek její realizace, c) psychologická analýza pracovních činností. Tyto tři zdroje poznatků nelze chápat izolovaně a ekonomická psychologie jich musí rovnoměrně využívat. Mnoho výzkumů mělo zatím většinou charakter krátkodobých experimentů, pozorování, anket či konkrétních zjišťování. Bude třeba obrátit pozornost pracovníků psychologie práce k řešení základních výzkumných otázek.

Druhý souhrnný referát z oblasti ekonomické psychologie přednesl J. Růžička na téma *K metodologii psychologického rozboru pracovní činnosti*. Zabýval se historií vývoje metod psychologie práce od racionalizačních snah v průmyslu přes zavedení fyziologického hlediska až po současnou psychologii práce, která chce sledovat utváření člověka v pracovním procesu. Psychologii práce nejde jen o psychologický rozbor pracovních činností a o jejich popis, ale také o rozbor a popis podmínek, za nichž je pracovní činnost

uskutečňována. Takto koncipovaný výzkum obohacuje svými výsledky soustavu obecné psychologie a usnadňuje též přechod ke konkrétním aplikovaným výzkumným úkolům. Praktické a teoretické úkoly tvoří v současné době jediný celek. Analytický a statický rozbor pracovních činností je třeba nahradit rozbohem synteticko-analytickým a dynamickým.

V dalším průběhu sjezdových jednání byly zařazeny teoretické i experimentální příspěvky, které doplňovaly předchozí souborné a syntetické referáty.

I. Ruttkay-Nedecký referoval *O fyziologickém přístupu k výzkumu mimovědomých jevů*. Tyto jevy spoluodeterminují vědomé chování člověka. Mají zvláštní význam pro vytváření vegetativního nervového doprovodu vědomého jednání. Autor rozebral některé elektrofyziologické jevy, které doprovázejí mimovědomé procesy. Na základě vlastních experimentálních materiálů uvažoval o podmínkách, za kterých vznikají průvodní vegetativní procesy při vytváření dočasných spojů.

V. Břicháček přednesl referát *Modelování v psychologii*. V referátu byla vytčena možnost užití modelů jako výzkumné metody v psychologii. Jde o to nalézt přiměřené modely, které mohou vystihnout složitou a dynamickou strukturu lidských duševních procesů. Modely užívané v psychologii rozdělil na tři skupiny: a) modely fyzikální, které se liší od originálu po stránce struktury, ale jsou s ním shodně funkčně, b) modely matematické, které popisují matematickou formou chování zkoumaného objektu, c) modely logické, které se pokoušejí vytvořením hypotetického logického systému porozumět mechanismům chování živých systémů. Vytvoření modelu není cílem, nýbrž pouze prostředkem k získání poznatků. Závěrem byla zdůrazněna nutnost spolupráce psychologa s pracovníky z jiných vědních odvětví.

Z oblasti svého intenzivního výzkumu podal zprávu M. Břicháček v referátu *Metodické využití jednoduchých volních reakcí při psychologickém výzkumu*. Nejdříve byl podán přehled dosavadních pokusů s reakční dobou, které patří mezi nejstarší metody experimentální psychologie. Mnohé snahy o využití této metody zůstaly neúspěšné pro jednostranné zaměření na reakční dobu a pro přílišnou izolaci sledované podmínky. V Psychologickém ústavu UK byla vypracována modifikace metody výzkumu jednoduchých volních reakcí. Pohlíží se na ně jako na základní prvky lidské činnosti a jejich změny jsou interpretovány v závislosti na změnách

vnějšího i vnitřního prostředí. Užité způsoby registrace a analýzy průběhu pohybů, jehož autorem je prof. Doležal, umožnil získat až 15 parametrů rychlosti, zrychlení a dráhy pohybové reakce. Byl proveden experimentální výzkum vlivu intenzity, délky a opakování podnětů, jakož i interakcí mezi těmito vlivy. Výzkum přinesl některé nové údaje a prověřil užitečnost zdokonalené metody. Autor poukázal na některé možnosti využití tohoto nového metodického přístupu při výzkumu volných vlastností jedince, při výzkumu pozornosti a při výzkumu zákonitosti a vlastností vyšší nervové činnosti člověka. Značné jsou možnosti využití této metody v psychiatrii a v klinické psychologii.

Z. Kotásková promluvila na téma *Činitelé regulující výběr v modelu funkční stálosti*. Funkční stálost určitého systému je značnou překážkou pro vznik nových dočasných spojení a při řešení praktických úkolů. Autorka se pokusila osvětlit podmínky, za kterých dochází k upevnění či odstranění funkční stálosti. Na základě výpovědi pokusných osob o procesu řešení úkolů v pokusech Rubínšteinových i v pokusech vlastních stanovila předpoklad o činitelích, umožňujících překonat starou zkušenost a vytvářet nová spojení, která jsou vyžadována daným úkolem. Své hypotézy autorka ověřovala experimentálním výzkumem, který zahrnoval řadu jednotlivých situací.

Aktuální tematiky se týkalo sdělení **J. Zemana** *Informace, odraz a psychika*. Autor uvedl, že vědomí je možno chápat jako tzv. živou aktuální informaci na rozdíl od potenciální informace uložené např. v psaném textu. Pojednal o uchovávání informace v paměti, o jejím vlivu na vědomí, poznání a společenskou praxi. Rozebral kriticky Ashbyho zdůraznění výhody omezení variety v psychickém poli. Varieta vzruchového pole je omezována na základě principu dominanty. Celkové pole se rozděluje na prvky tlumené a prvky posilované. Existují však i jiná omezení variety v psychice, jako např. varieta vjemového pole je omezována na základě tvarového principu. Omezení variety je možno vyjádřit matematicky pomocí vzorce pro redundanci.

Kolektivní práce **B. Bárty, V. Smékala a J. Šindeláře** byla nazvána *Vztah mezi vlastnostmi osobnosti a regulací psychické činnosti*. Autoři referátu vycházeli ze skutečnosti, že v interakci s prostředím se organismus projevuje dvěma způsoby: a) snahou udržet si své vnitřní prostředí (homeostase), b) aktivitou vůči vnějšímu prostředí (chování). Autoři se dotkli

mnoha dílčích problémů a snažili se o přesné vymezení psychologických pojmů a o jejich naplnění obsahem, odpovídajícím současnému stavu psychologických věd.

M. Stríženec promluvil *O některých otázkách vztahu teorie informací a inženýrské psychologie*. Rozvoj inženýrské psychologie byl určován zejména požadavky praxe a dosud nejsou vypracovány teoretické základy tohoto odvětví psychologie. Narůstající mechanizace a automatizace klade na psychologii četné požadavky, a to zejména z hlediska přizpůsobování strojů, přístrojů a pracovních podmínek psychofyzilogickým vlastnostem člověka. Objevují se nové praktické úkoly, jako např. otázky optimálního množství informací potřebných při práci, otázky kódování a signalizace podnětů, rozsahu a případně nadbytečnosti podávaných informací apod. Rovněž konstruktéři a technici očekávají od spolupráce s psychology pomoc při řešení závažných problémů úpravy signalizačních, ovládacích a jiných zařízení.

V diskusním příspěvku se **M. Klívar** zabýval problémem psychologie umění. Ukázal na možnost uplatnění psychologie v teorii umění i v praktických otázkách úpravy prostředí na pracovištích i v soukromých bytech. Často dochází k hrubým nedostatkům a chybám proto, že se nebere ohled na základní psychologické poznatky.

Živá diskuse se zaměřovala zejména k otázkám modelování v psychologii. **Vl. Tardy** vyzvedl dynamičnost modelů, které jsou vždy určitou abstrakcí z praxe, z níž se konstruují. Rozdělení modelů na fyzikální, matematické a logické nelze vést zcela jednoznačně; ve shodě s **V. Pinkavou** upozornil na to, že zvláště mezi modely matematickými a logickými jsou hranice takřka nepostřehnutelné. **J. Doležal** připomněl původní význam slova model ve smyslu předmětu nebo schématu, demonstrujícího skutečnost nebo alespoň její — z určitého hlediska — podstatné znaky. Ve výzkumu je nutno termínu model používat opatrně a jen tam, kde se o skutečné modely jedná. V této souvislosti upozornil na často neúčelné rozšiřování rozsahu tohoto pojmu a na změnu jeho obsahu pod vlivem novopositivistických koncepcí. K moderním a v psychologii stále častěji užívaným termínům z oblasti matematiky a kybernetiky hovořila též **D. Tollingerová**, která se ve svém diskusním příspěvku zabývala teorií her.

Druhý den odpoledne sjezd pokračoval dalšími dílčími sděleními. **J. Hoskovec, D.**

Svorad a O. Lanc přednesli sdělení na téma *Některé teoretické a metodologické aspekty sugestibility*. Autoři považují za přínosné rozlišení tzv. primární, sekundární a terciární sugestibility. Představa o obecném faktoru sugestibility byla již dávno a oprávněně zamítnuta. Autoři zkoumali primární sugestibilitu, při níž se jedná o vyvolání určitých pohybových reakcí pod vlivem sugesce. Neověřili nálezu, že mezi vlivem sugesce přímé a sugesce presentované z magnetofonového pásku není rozdíl. Ukázalo se, že přirozené sugesce jsou účinnější.

V. Chmelař přednesl referát *K metodice výzkumu dynamiky optických vjemových struktur statického a dynamického zorného pole*. Autor zjišťoval optické vnímání téhož jednoduchého anebo složitějšího objektu v zorném poli. Zjišťoval zejména jaký vliv má na optický vjem zkrácení doby trvání optického podnětu, jak se vjem mění při následných krátkodobých expozicích podnětu a lze-li zkrácení expoziční doby optického podnětu nahradit úměrným zvýšením intenzity osvětlení. Dále se zabýval sledováním sukcesivního postřehu částí složitějšího objektu při libovolně dlouhém pozorování ve statickém i dynamickém zorném poli. Závěrem byla naznačena možnost využití uvedených metodik ke zkoumání v praxi.

Kolektivní referát **D. Kováče, V. Valte- a M. Soudkové** byl nazván *Nové metodické přístupy k základnímu výzkumu v oblasti zrakového vnímání*. Autoři se zabývali časovým průběhem sensorických procesů. Vyslovili předpoklad, že klasický Weber-Fechnerův zákon má relativní platnost a že je ho nutno doplnit o časový faktor. Zjistili, že změna intenzity podnětu, která odpovídá právě rozeznatelnému rozdílu, není závislá jen od intenzity podnětu, ale také od rychlosti, s jakou byla změna intenzity podnětu exponována. Diskriminační schopnost dospělých osob se ukázala při dynamických změnách exponovaných určitou rychlostí asi o třetinu horší, než při diskontinuitních jednorázových změnách. Dále se ukázalo, že diskriminační schopnost se zkvalitňuje v procesu učení. Výzkum zrakového vnímání je aktuální také proto, že v automatizované výrobě narůstá význam zrakové kontroly.

O metodách psychologického výzkumu v poloautomatizované výrobě promluvil **J. Daniel**. Ukázal na význam psychologického výzkumu v oblasti poloautomatizované výroby a zdůraznil, že je nutně třeba získat určitý předstih před praxí. Na základě laboratorního výzkumu experimentálních modelů je třeba analyzovat základní pa-

rametry činnosti pracujících v nových výrobních podmínkách. Je třeba řešit otázku rychlosti pohybu, vizuálního rozlišování, monotonie práce, časových přestávek, koordinace optického vnímání s motorickou činností aj. Zároveň uvedl ukázky některých provedených výzkumů.

A. Uherík přednesl referát na téma *Využití některých vegetativních ukazatelů vyšší nervové činnosti v psychologickém výzkumu*. Vyšel ze zásady, že materialistická psychologie musí sledovat i neurofyziologické ukazatele psychických dějů a zároveň se opírat o nejnovější poznatky fyziologie centrálního nervového systému. Významné místo v takto koncipovaném výzkumu má sledování vegetativních ukazatelů nervové činnosti, z kterých se autor soustředil na metodiku kožně galvanického reflexu. Zkoumal vliv různých intenzit akustických podnětů na podmíněný kožně galvanický reflex, proces diferenciace akustických podnětů a dále též kožně galvanické reakce u některých psychóz. V závěru byl naznačen význam metodiky kožně galvanického reflexu pro teoretickou i aplikovanou psychologii.

Několik dalších referátů se týkalo problematiky klinické psychologie. **M. Dolejší a V. Konias** se zabývali ve svém referátu kvalifikačními a kvantifikačními aspekty metod, užívaných v klinické psychologii. V současné době se stává naléhavou potřebou vyřešit analýzu psychofyziologických struktur různých defektů. I přes množství dílčích poznatků nejsou v současné době řešeny základní problémy. Autoři zdůrazňují význam individuálně zaměřených kvalitativních metod proti běžně užívaným metodám globálním. Přitom použití kvalitativních metod nevylučuje jejich kvantifikaci.

J. Švancara přednesl referát *O možnostech psychologických modelů v neuropatologii*. Zatímco v psychiatrii psycholog často pouze rozebírá objektivní i subjektivní situaci pacienta, vede způsob neurologického myšlení k tomu, aby se psycholog zabýval otázkami lokalizace chorobných procesů. Z povahy nervových onemocnění vyplývá, že je třeba dbát při řešení diagnostických otázek analýzy sensoricko-motorických výkonů. Autor se pokusil stanovit některé experimentální metody z oblasti struktury osobnosti, intelektových funkcí a sensoricko-motorických výkonů, které je možno užívat v dětské neurologii.

R. Škodová-Somogyiová se zabývala některými metodickými otázkami výzkumu v oblasti rehabilitační léčby u psychóz. V současné době se tato problematika znovu

objevuje ve výzkumných plánech. Nastínila možnost použití různých výzkumných metod v této oblasti. Vzhledem k tomu, že rehabilitační léčba je významnou složkou celé psychiatrické péče, je třeba zabývat se touto problematikou velmi intenzívně. Zdůraznila obtížnost izolování otázek rehabilitačních z celého souboru činitelů a poukázala na nutnost kolektivní výzkumné práce, která by byla podkladem pro praktické léčebné i pedagogické zásahy.

Diskuse, která se rozvinula na závěr druhého dne sjezdových jednání, se týkala převážně referátů s problematikou zdravotnickou a vedla k plodné výměně názorů.

Třetí a poslední den sjezdových jednání byl zahájen projevem akademika **A. Kolmana** *O komunistickém člověku*. V úvodu poukázal akad. Kolman na potíže, s kterými se psychologie setkává v současném stavu svého vývoje, kdy je ještě do určité míry více popisující než vysvětlující vědou. Přitom však úloha psychologie v naší společnosti nutně poroste, protože v komunistické společnosti bude člověk stát ve středu veškerého dění. Za hlavní úkol psychologie považuje Kolman studium osobnosti člověka, který buduje komunismus. Je třeba pokusit se o charakteristiku a klasifikaci vlastností osobnosti, z nichž jsou zvláště důležité zásadovitost, důslednost, nebojácnost, smělost v hájení vlastních názorů aj. Psychologie musí při tom využívat všech metod, které jí mohou pomoci k tomu, aby se stala vědou exaktní. K tomu patří i metody matematické a kybernetické; ovšem psychologie jimi nesmí nahrazovat své vlastní metody. Autor apeloval na větší součinnost mezi filosofií a psychologií, která je nutná pro obě disciplíny.

V diskusi k tomuto referátu zdůraznil **J. Doležal**, že přednesený referát se vyznačuje velkým porozuměním pro specifčnost úkolů psychologie při výchově komunistického člověka. Ukázal na metodický vývoj psychologie a srovnal jej se současným stavem bádání ve filosofii. Ukazuje se, že je třeba stále intenzívně pracovat na rozvoji psychologických výzkumných metod, a to hlavně metod pro vyšetřování osobnosti. **E. Holas** upozornil na to, že vytváření nového člověka zdaleka přesahuje možnosti psychologie. V současné době nám scházejí celkové pohledy, syntetické práce i beletristické eseje o lidské psychice. **J. Linhart** vyjádřil přesvědčení, že nám dosud schází marxistická teorie činnosti a materialistická teorie učení a motivace. **A. Jurovský** považuje psychologickou metodickou výzbroj za lepší, než je

tomu v řadě jiných věd. Psychologie si mnohem jasněji než jiná vědní odvětví uvědomuje metodologickou problematiku. Proto je třeba, aby psychologové se pustili s mnohem větší důvěrou do řešení konkrétních úkolů.

Živou diskusi uzavřel opět **A. Kolman**, který poukázal na škody, které ve vědě způsobil kult osobnosti. Vyzval psychology k ještě většímu úsilí v rozvoji bádání a vyslovil přesvědčení, že komunistická společnost nemůže existovat bez psychologie jako masové vědy.

V průběhu dalšího dopoledního jednání přednesli **M. Vaněk** a **I. Macák** sdělení na téma *Metodické otázky psychologie tělesné výchovy*. V současné době vystupuje i v tělesné výchově a sportu problematika psychologie do popředí. K tradiční dvojici trenér a lékař přistupuje jako třetí spolupracovník psycholog. Požadavky sportovní praxe se v současné době řeší provizorně a na základě povrchních analogií; tím může docházet i k vulgarizaci psychologie v oblasti tělesné výchovy. Vyjádřili potřebu vytvoření standardizovaných krátkodobých pohybových zkoušek. Autoři jsou přesvědčeni, že výsledky psychologie tělesné výchovy mají svůj význam i pro dotváření obecné psychologické teorie.

J. Odehnal a **M. Severová** se zabývali otázkami *Pozorování chování v přirozených podmínkách*. Podali charakteristiku metody, kterou užíli při dlouhodobém pozorování činnosti dítěte v prvním roce života. Na základě simultánního záznamu chování v delších časových úsecích provedli rozbor pozorovaného proudu činností dítěte. Popis pozorovatelných znaků jednotlivých činností poskytuje základní výchozí data pro objektivní zkoumání vývoje dětské psychiky. Předběžné výsledky se týkaly jednak jednotlivých druhů pozorované činnosti, jednak základního vývoje sociální interakce. Celý referát přesvědčivě ukázal nutnost důkladné teoretické přípravy metody dlouhodobého pozorování v přirozených podmínkách.

E. Vančurová referovala *O metodickém přístupu k psychologické problematice v kolektivních dětských výchovných zařízeních*. Autorka vypracovala zvláštní pozorovací arch, na kterém se zaznamenává činnost dětí, jejich sociální kontakty, způsob hry, emocionální projevy, celkový psychosomatický neklid a další parametry. Tento způsob registrace řady ukazatelů umožňuje ekonomicky shromáždit značný materiál, zhodnotit jej kvantitativně i kvalitativně a získat tak přehled o reakcích

jednotlivých dětí i celého kolektivu v průběhu různých časových intervalů. Zároveň je možno touto metodou sledovat vliv různé režimové léčby a celé řady dalších proměnných.

Problematikou metod výzkumu vyšší nervové činnosti a chování dětí raného věku se zabývali **O. Jánoš** a **J. Dittrichová**. Byl podán přehled experimentální metodiky potravní, obranné a orientační, které autoři využívají ve svých výzkumech. Za důležité považují též rozbor chování dětí v přirozených situacích a u nejmenších dětí se zabývají analýzou bdění a spánku. Na základě této analýzy zpřesňují autoři údaje o spánku dětí v raném věku.

Poslední referát, přednesený na sjezdu, byl referát **J. Rosiny** *Vliv výrobní práce na utváření osobnosti žáků*. V této práci byl podán přehled výsledků o dlouhodobém tzv. »trnavském pokusu«, ve kterém se sleduje vliv výrobní práce na utváření osobnosti žáků. Byly získány první zkušenosti, které jsou nutné pro zavádění předmětů polytechnického charakteru do školního vyučování. Ukázalo se, že u žáků pokusných tříd se objevilo zlepšení vztahu k manuální práci ve srovnání se žáky normálních tříd, ve kterých nové předměty nebyly zavedeny. Autorův pokus je důležitým příspěvkem k řešení otázek polytechnizace vyučování a pracovní výchovy.

V rámci sjezdu se konala volná beseda na téma Aktuální nesnáze v práci československých psychologů. Otevřená a živá diskuse přispěla k vyjasňování mnoha problémů v oblasti diagnostické praxe i v některých otázkách pedagogické a ekonomické psychologie. Beseda vhodně doplnila vlastní sjezdová jednání.

I. sjezd čs. psychologů uzavřel prof. **J. Doležal**, který zhodnotil průběh sjezdového jednání z hlediska jeho tematického zaměření i cílů, které si sjezd vytyčil. Poděkoval za dobrou práci sekretariátu i přípravnému výboru sjezdu v čele s M. Macháčem. Konstatoval, že dobrá metodická úroveň i styl vědeckého myšlení se staly integrální součástí činnosti našich psychologů. Ukázalo se, že rejstřík našich metod — zejména v oblasti pedagogické psychologie — se nemůže omezit jen na metody laboratorní. Je třeba rozvíjet i metodu zaměřeného pozorování a metodu genetikou. Prof. Doležal znovu upozornil na důležitost metodické přísnosti a kritičnosti a na potřebu neustálého úsilí o zkvalitňování našich metod. Výsledky tohoto snažení bude třeba konkrétně probírat i na příštích pracovních konferencích, na kte-

rých se ukáže aplikace obecných metodických hledisek, ke kterým sjezd dospěl.

První sjezd čs. psychologů se konal bezprostředně pod dojmem velkých perspektiv, které byly vytyčeny XXII. sjezdem KSSS. Ukazuje se, že čs. psychologové si plně uvědomují závažnost úkolů, které před nimi stojí. Rozsáhlé problémy, spojené s výzkumem psychologických základů výchovy člověka komunistické epochy, s vytvářením komunistického vztahu k práci i s celkovou všestrannou péčí o člověka, byly na sjezdu jasně vytýčeny. Pro řešení těchto úkolů je třeba mnohdy ještě hledat vhodné vědecké metody a proto bylo správné, že se sjezd zaměřil na řešení otázek metodologického charakteru.

Při rozboru sjezdových jednání můžeme konstatovat, že hlavní pozornost byla věnována metodické problematice laboratorního experimentu. Byly ujasňovány možnosti užití experimentálních metod v psychologii, ale bylo též jasně konstatováno, že bez správné volby výzkumných otázek a bez logické analýzy zjištěných souvislostí se nelze ve vědecké psychologii obejít. Tuto logickou analýzu nemohou nahradit ani dobře zvolené experimentální projekty, ani přesná statistická analýza. Naproti tomu je bezpodmínečně nutné, aby psychologové se seznámili s problematikou plánování pokusů i se statistickými metodami a ujasnili si jejich správné použití.

Menší pozornost byla věnována metodám systematického a zaměřeného pozorování, které jsou v mnoha oblastech psychologie často jedinými výzkumnými metodami. Těmto metodám bylo věnováno pouze několik dílčích sdělení.

Poměrně málo bylo jednáno též o metodě historické. Poznání podstaty jakéhokoliv proměnného děje se záměrem ovládnout a řídit jej je nemyslitelné bez znalosti toho, jak sledovaný jev vzniká, vyvíjí se a jaké vlivy určují jeho současný stav. Poznání vývojového aspektu sledovaných procesů nám umožní stanovit otázky pro zaměřený experimentální výzkum. Nehistomatiky historické metody a jejího užití rické experimentování vede snadno k chybným výsledkům. Další ujasňování problému v psychologii je nezbytné pro úspěšný rozvoj výzkumu.

Nespornými kladem jednání sjezdu je jednoznačné vytyčení požadavků mezioborové spolupráce psychologů s filozofy, pedagogy, fyziology, biology i matematiky. Vývoj vědeckého bádání vede v současnosti i při rostoucí specializaci jednotlivých vědních odvětví k požadavku sjednocování poznatků o různých formách pohybu hmoty. Poznatky jednotlivých vědních odvětví

ovlivňují dnes i ostatní vědní oblasti. Tímto vývojem je plně podpořeno dialekticko-materialistické chápání mnohotvárnosti světa v jeho materiální jednotě.

K úspěchům sjezdu patří i velká účast více než 350 posluchačů. Proti poslední pracovní konferenci se značně rozrostl počet účastníků. Přitom přednesené referáty ukázaly, že úroveň vědeckého myšlení má mezi československými psychology nesporně progresivní charakter.

I když I. sjezd čs. psychologů nemohl vyřešit všechny metodologické problémy současné psychologie, můžeme konstatovat, že splnil svůj úkol a ukázal, že čs. psychologové přistupují s vědomím plné odpovědnosti k řešení vědeckých úkolů, které jsou před ním stavěny v současné etapě vývoje naší společnosti.

F. Engelsmann, V. Břicháček

RESOLUCE

z I. sjezdu čs. psychologů, který se konal ve dnech 14.—16. prosince 1961 v Praze

Čs. psychologové, shromáždění na svém prvním sjezdu, si ujasnili úkoly, které vyplývají pro jejich práci z perspektiv vytyčených XXII. sjezdem KSSS.

Prvořadým úkolem čs. psychologů je zdůraznit zřetel k člověku ve vyspělé socialistické společnosti, v níž se kladou základy pro společnost komunistickou.

Naši psychologové mohou přispět zejména

- 1. k vypracování vědeckých základů výchovy nového člověka,*
- 2. ke zkvalitnění pracovních podmínek a k urychlení procesu přeměny práce v první potřebu člověka,*
- 3. ke zkvalitnění zdravotnické péče,*
- 4. k utváření vědeckého světového názoru.*

Dosavadní stále pokračující rozvoj čs. psychologie, který je umožňován naším socialistickým zřízením, vytvořil již dobré předpoklady ke splnění těchto úkolů, zejména po stránce ideové a metodologické, jak ukazuje i jednání tohoto sjezdu.

Naši psychologové jsou v praxi úzce spjatí s obory, jejichž předmětem je člověk ve výchově, v preventivní a léčebné péči ve zdravotnictví a v ekonomice. Rozsah, v němž psychologové pomáhají v těchto oblastech, však zdaleka nevyhovuje úkolům budování komunistické společnosti. Nedostatek odborně psychologických hledisek v péči o člověka, o jeho zdraví, v jeho výchově, v organizaci jeho práce zmenšuje účinnost opatření, která náš socialistický stát v těchto směrech provádí. Použití psychologických poznatků ve větší míře by urychlilo růst produktivity práce, usnadnilo výchovu budovatelů komunismu a přispělo k odstraňování některých nedostatků vzájemných vztahů mezi lidmi, které zhoršují podmínky pro dosažení vysoké uvědomělosti všeho občanstva.

Je proto třeba, aby naše socialistická společnost zajistila čs. psychologům podmínky pro využití psychologie k urychlenému budování komunismu a překonávání obtíží tohoto budování. Ke splnění úkolů, jimiž čs. psychologie může přispět naší socialistické společnosti, je třeba konkrétně:

- 1. Zajistit komplexní výzkum v oblasti psychologie vybudováním chybějících a dobudováním stávajících složek ČSAV;*
- 2. zlepšit materiální a kádrové předpoklady vědeckovýzkumné práce v psychologii na vysokých školách;*
- 3. urychleně zajistit předpoklady pro výzkum ve vývojové psychologii po stránce materiální, kádrové a organizační a rozšířit tyto předpoklady pro výzkum v pedagogické psychologii, zejména zajistit pedagogicko-psychologický výzkum na experimentálních školách, a to opět materiálně, kádrově a organizačně;*
- 4. zajistit postgraduální školení odborných pracovníků v psychologii kádrově, materiálně a poskytnutím potřebného času;*